

Оприслано
10.09.2024р
Тасоба
амілії зовнішньої
Власів Яр
Фр. 21.13.069
З.ч.п. професор
Сергійчук О.П.

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію
Коркоса Ярослава Олександровича
«Психосемантика критичності буденної свідомості студентів
в епоху постправди»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
за спеціальністю 053 «Психологія»

Актуальність дисертаційного дослідження. За результатами Всесвітнього економічного форуму в Давосі (2020 рік), оприлюдненими у звіті експертів «Майбутнє робочих місць – 2020», в «Топ-10 навичок», які, за прогнозами фахівців, будуть необхідні для роботи з 2025 року, увійшли: аналітичне мислення та інноваційність, розв'язання складних проблем, критичне мислення та аналіз, логічна аргументація та ін.

Важливо зазначити, що критичне мислення завжди належно поцінювалося у цивілізованому соціумі, позаяк і проблема об'єктивності, правди, істини тисячоліттями турбувала людство, корелюючи з вагомими екзистенційними питаннями пошуку сенсу життя та сенсів у житті. Тому тема і зміст дисертації закономірно резонують із висловлюваннями багатьох видатних мислителів, учених, письменників, політичних діячів – такими як, наприклад: «Тисячі шляхів ведуть до помилки, до істини – тільки один» (Ж.-Ж. Руссо), «Там, де одні бачили абстракцію, інші бачили істину» (А. Камю), «Якщо істина багатогранна, то брехня багатоголоса» (В. Черчилль), «Скажіть людям правду, і країна буде в безпеці» (А. Лінкольн) та ін.

Студентська молодь України, що склала дослідницьку вибірку, – це майбутні фахівці, професіонали, котрі незабаром будуть розв'язувати полісистемні завдання подолання війни та її наслідків у складних, стресових, кризових, часто екстремальних умовах життєдіяльності. «Епоху постправди», можливо, замінить або доповнить інша ера, але класичними залишатимуться проблеми пошуку правди як необхідної гносеологічної та аксіологічної опори у хронічно невизначеному, нестабільному, дисонансному світі. Причому в такому пошуковому контексті особливо значущими є внутрішні значеннєві

структури – власне особистісні й водночас більшою чи меншою мірою соціально зумовлені сенси як традиційний предмет вивчення психосемантики.

Наукова новизна результатів дисертації (теоретичних та експериментальних). Погоджуємося з тим, що наукова новизна результатів дисертації Коркоса Я.О. полягає, насамперед, у: розробці структурно-змістової моделі критичного мислення, яка включає відповідні знання, уміння/навички, індивідуальні схильності як основні компоненти на протигагу схемам буденної свідомості; апробації психосемантичного інструментарію для дослідження осмислення «епохи постправди» (СД «Переконання постправди» та СД «Оцінка відношень між поняттями правда та брехня») з метою репрезентації індивідуальної буденної свідомості особистості; створенні програми розвитку критичного мислення студентів на основі авторської моделі та експериментальному підтвердженні її ефективності.

Теоретичне і практичне значення результатів дисертації. Теоретична значущість отриманих результатів пов'язана, зокрема, з потребами регулярного оновлення змісту актуальних освітніх компонент, які викладаються здобувачам вищої освіти як за спеціальністю 053 «Психологія», так і багатьма іншими спеціальностями різних галузей науки. Це стосується загальної психології, соціальної психології, психології вищої школи, медіапсихології, психології кібербезпеки, психосемантики та ін.

Практична (експериментальна) значущість дисертаційного дослідження пов'язана як із розробкою та апробацією низки авторських методик із метою діагностування окремих психосемантичних структур буденної свідомості особистості, концептуально пов'язаних з її критичним мисленням, так і з успішною апробацією психокорекційної програми розвитку критичного мислення на вибірці здобувачів вищої освіти.

Наукова обґрунтованість результатів дослідження, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Важливо зазначити, насамперед, що в дослідженні була використана класична схема експерименту із використанням двох груп – експериментальної та

контрольної, а також двох тестових констатувальних зрізів – до та після програми формувального експерименту, з дотриманням усіх процедур.

Крім того, належна наукова обґрунтованість результатів дисертаційного дослідження забезпечується теоретичним аналізом і синтезом (з авторським критичним осмисленням) сучасних наукових досліджень у галузі, застосуванням відповідного теоретико-методологічного апарату та валідного, надійного емпіричного інструментарію, різнобічних методів математико-статистичного аналізу, зокрема, факторного аналізу кількісних даних, який відповідає основним ідеям психосемантичного підходу.

Рівень виконання поставленого наукового завдання та оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Робота має 4 основні завдання, пов'язані з аналізом та систематизацією соціально-психологічних особливостей епохи постправди; узагальненням теоретико-методологічних підходів до проблеми критичності буденного мислення студентів; емпіричним дослідженням окресленого предмету наукових пошуків; розробкою та апробацією програми формування й розвитку критичного мислення у зазначеному контексті.

Констатуємо, що Коркос Ярослав Олександрович належною для такого рівня робіт мірою оволодів методологією наукового пошуку, оскільки, між іншим, критично опрацював достатню кількість класичної та сучасної наукової літератури (назагал 299 найменувань), а також послідовно обґрунтував і логічно розкрив усі необхідні етапи дослідницького пошуку.

Апробація результатів дисертації. Повнота викладу основних результатів дисертації у наукових публікаціях. Основні положення та результати дослідження знайшли свою достатню апробацію у доповідях на 4 міжнародних науково-практичних конференціях (у 2020, 2023, 2024 роках), а також відображені у 4 статтях у наукових журналах, включених на момент оприлюднення статей до фахових видань категорії «Б».

Структура та зміст дисертації, її самостійність, завершеність, відповідність вимогам щодо оформлення й обсягу. Дисертація належно

логічно структурована і містить усі необхідні складові: вступ, три розділи з висновками до кожного з них, загальні висновки, список використаних джерел, додатки. Їх оформлення відповідає усім встановленим вимогам.

У першому розділі роботи Коркос Я.О. здійснює теоретичний аналіз понять «свідомість» і «буденна свідомість» у рамках психосемантичного підходу та в контексті теорії «епохи постправди». Оскільки підхід – психосемантичний, то слушним, між іншим, виглядає порівняльний розгляд використання евфемізмів у колишніх нацистській Німеччині, Радянському Союзі, а також сьогоденній РФ, що дає змогу узагальнити деякі універсальні механізми «підміни правди», пов'язані із завданнями пропаганди імперських держав. Логічним підсумком розділу стала трикомпонентна модель критичного мислення, яка розглядає базові його складові: знання (про логіку й логічні помилки, структуру та мету аргументу, статистику і теорію ймовірності, різновиди та якість наукових доказів, експертну думку і науковий консенсус, медіаграмотність, когнітивні викривлення та евристику), навички/уміння (загальні навички та спеціальні навички), особистісні схильності (усвідомлення, готовність виправляти власні помилки, пошук компромісних рішень, наполегливість, гнучкість, готовність до планування).

У другому розділі роботи описуються результати цілісного емпіричного дослідження. Дисертант належним чином обґрунтовує методичні засади, принципи формування вибірки, програму, методи та методики дослідження. Важливими науковими доробками автора є: анкета «Медіаграмотність» (з метою виявлення якісних особливостей критичності до інформації студентів, здатності розпізнавати неправдиву новину та аргументувати власну думку щодо цього), анкета «Джерела інформації та способи взаємодії з нею», семантичні диференціали «Переконання постправди» та «Оцінка категорій постправди». У відповідному розділі детально розкриваються специфіка використання методик та інтерпретації їх результатів, що уможливило повторення дослідження, проведеного дисертантом, а це, своєю чергою, є вагомим складовою етики сучасного наукового дискурсу.

У третьому розділі роботи автором здійснюється теоретичне обґрунтування психокорекційної програми розвитку критичного мислення студентів в «епоху постправди», розглядається її структурне-змістове наповнення, описуються основні методи реалізації та результати апробації. Порівняння результатів двох груп – експериментальної та контрольної, дає змогу стверджувати про успішність та ефективність зазначеної програми. Зокрема, після участі в експерименті у здобувачів вищої освіти істотною мірою покращилися: розпізнавання та використання технік переконання у мовленні, листі, рекламі; вміння знаходити необхідні інформаційні ресурси; розпізнавання технік відволікання уваги з метою викликати логічну помилку; вміння відрізнити пояснення від аргументів та правильно їх використовувати; здатність встановлювати цілі; використання критичного мислення під час складання іспитів та прийому на роботу.

Дотримання академічної доброчесності у дисертації та наукових публікаціях. Відсутність академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації. Згідно з наданим звітом за програмою «Unicheck», робота має високий коефіцієнт унікальності. Ретельний аналіз її змісту, як і змісту наукових публікацій, підтверджує свідчення дисертанта про те, що окремі використання ідей та текстів інших авторів мають належні покликання на відповідні першоджерела. А ознайомлення з кількісними даними, наведеними в додатках, виключає ймовірність фальсифікації результатів дослідження.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Робота стимулює до дискусії та висловлення окремих зауважень як перспектив щодо подальших теоретичних та емпіричних досліджень, на яких важливо наголосити:

1. Оскільки в назві теми дисертації як одне з ключових понять фігурує «критичність», то, на нашу думку, в теоретичному розділі варто було би проаналізувати ще і його, поряд із «критичним мисленням». Вважаємо, що поняття «критичність» акцентує увагу не стільки на видові (властивості) мислення, скільки на диспозиції особистості назагал як суб'єкта мисленнєвих процесів, що є втіленням системного підходу.

2. У структурно-змістовій моделі «критичного мислення студентів в епоху постправди», яка обґрунтовується у п. 1.4 роботи (с. 72–79), автор в одному змістовому блоці розглядає «Навички/уміння», а до його (блоку) складу відносить «Загальні навички» та «Спеціальні навички». З усім тим, як відомо, у вітчизняній психології зазначені поняття («навичка» та «уміння») традиційно диференціюються, у той час як у зарубіжній науці відповідні утворення нерідко позначаються спільним терміном «skills». Отож, просимо дисертанта надати додаткові пояснення щодо того, як він розуміє і синхронізує та/чи диференціює використані поняття.

3. Одним зі значущих наукових результатів дослідження є розробка та апробація авторської анкети «Медіаграмотність». Сутність методики полягає в тому, що респондентам пропонується оцінити 5 новин як правдиві або неправдиві з обґрунтуванням власної думки щодо цього. В п. 2.6 роботи (с. 126–140) послідовно аналізуються відповіді респондентів на ці 5 проблемних завдань. Зокрема, дисертант наводить приклади висловлювань здобувачів вищої освіти, розподілені за певними групами. Наприклад, щодо «Новини № 1» це такі узагальнені групи вербальних формулювань, як: «з точки зору мотивації однієї зі сторін», «апелювання до попереднього досвіду», «звертання до логіки, доказів та підтверджень». Вважаємо, що отримані через застосування зазначеної методики наукові результати були би більш переконливими, якби Ярослав Олександрович оприлюднив їх разом із чітко вказаними семантичними маркерами як основою для здійснення контент-аналізу із подальшим розподілом висловлювань студентів.

4. В емпіричній частині роботи описуються та аналізуються чимало важливих фактів, здобутих у контексті психосемантичного підходу. Так, за результатами дослідження констатовано доволі несподіваний факт, що «критичність корелює з визнанням суб'єктивності та правди для кожної людини». Далі Коркос Я.О. зазначає, що така кореляція суперечить «базовій філософії наукового пізнання про те, що об'єктивна дійсність існує незалежно від спостерігача» і що «взаємозв'язок між суб'єктивністю та критичністю

мислення потребує більш детальних подальших досліджень». На нашу думку, дисертант міг би бути сміливішим у своїх наукових інтерпретаціях встановленого факту, позаяк методологія дослідження та інші емпіричні результати роботи надають відповідні можливості.

Загальний висновок про рівень набуття здобувачем теоретичних знань, відповідних умінь, навичок та компетентностей. Висловлені вище зауваження істотною мірою не зменшують назагал високої оцінки дисертації як самостійного, цілісного, завершеного наукового дослідження, яке виявляє високий рівень теоретичних знань, сформованих умінь і навичок наукового пошуку, належних фахових компетентностей здобувача наукового ступеня.

Загальна оцінка дисертації і наукових публікацій щодо їхнього наукового рівня з урахуванням дотримання академічної доброчесності та щодо відповідності вимогам. Отже, як дисертація, так і оприлюднені за її результатами наукові публікації цілком відповідають спеціальності 053 «Психологія» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки». Робота виконана з дотриманням правил академічної доброчесності та згідно з усіма вимогами «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 341 від 21.03.2022 р. та № 502 від 19.05.2023 р.), а її автор Коркос Ярослав Олександрович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 053 «Психологія».

Офіційний опонент:

доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка

Наталія САВЕЛЮК

Підпис
з а с в і д ч у ю
Начальника відділу кадрів